

האדון שהתחיל בקטן ואינו מתפטר

מאת ברברה ביורר

ברנקו וייס, איש עסקים מצליח מציריך, תורם מיליונים לחינוך ותרבות. מי הוא האיש, שמושך תשומת הלב בעמדות הפרו-ישראליות שלו?

בנקודת המפגש עומד יגואר, כראוי לאיש עסקים מצליח, שנותן כספו ברוחב לב – לפני זמן קצר 23 מיליונים פרנקים ל ETH שבציריך, עבור פרויקט Science-City. אלא שלפתע נעצרת ליד המדרכה טויוטה כסופה, הדלת נפתחת ובפנים יושב הוא על ההגה: בוקר טוב, מר וייס! איש קטן ועגול, משועשע מגלופה שכזאת. כן, בוודאי, בבית יש לו עוד BMW.

שעות לאחר מכן, הוא נוהג לבדו במכוניתו, לכיוון משרדו, כדי לבדוק מה עומד על הפרק. למרות שהשעה היא חמש אחר הצהריים, והוא עוזב את המשרד, כשזה אפשרי, בשעה ארבע. הוא כבר בן 75, בגיל שהכוחות יורדים במקצת, אך הוא עדיין מנהל מכאן את עסקיו. הסקרנות, הוא אומר, כלל וכלל לא מתה.

ברנקו וייס, כימאי, איש עסקים, תורם, יהודי קרואטי, פליט הנאצים, שוויצרי שהתאזרח. אבל מי הוא, שמושך כל כך הרבה תשומת לב? בשיחות שונות עליו מדווחים עליו חבריו שהוא "בעל מחשבה חריפה", תמיד נוקט עמדה ברורה. אומרים שהוא מהיר, בטוח, מכוון, קשה במיקוח. הם נפעמים מרוב גוניותו. אומרים שהוא מושך ויצירתי בעת ויכוח אינטלקטואלי.

יהודים שיש להם מחלוקות פוליטיות איתו טוענים כי הוא לא נסוג מהעמדה הפרו-ישראלית שלו, מדברים על אדם שיש לו "בעיה יהודית". הם מספרים על אדם בעל כוח, אגו-מניאק, שמחפש הוקרה על התרומות שלו. תומכיו משיבים: זוהי קנאה אלפינית.

ברנקו וייס מתנהג בצורה לא-שוויצירית עם התרומות שלו, אבל עם זאת, הוא "נותן הרבה לחברה בחזרה".

בפגישתנו, אנחנו נוסעים בטויטה שלו למקום בשם בודנסי (Bodensee). הוא לא גס, לא חסר כבוד ולא תימהוני. הוא מפגין חוזק נפשי, הוא עושה פרובוקציות, הוא לא אורתודוקסי, הוא שרמנטי. והוא בוודאי ובוודאי יודע לספר סיפור באופן מושלם.

הוא לא גדל בתקופת שלום, ועברו זה השפיע עליו מאוד. הנסיעה הקצרה שלנו לת'ורגו (Thurgau) מחזירה אותו לימי נעוריו, לסטקבורן (Steckborn), שם הוא גר עם אם-אומנת ומורה, ומשם אנו פונים לגלאריסג (Glarisegg), בית ספר לבנים בו סיים את הגימנסיה בגיל 18.

בהתחלה אנחנו יושבים במסעדת הכט בארמטינגן (Ermatingen). כאן חי עם אשתו הראשונה. על הצלחות מונחים דג ואורז בפלפל. הוא שם מפית בין צווארון וגרון. לרגע יש הפסקה בשיחה.

בחזרה למכונת, הוא מעלה קצת זיכרונות. הוא נולד בזוגר שבקרואטיה בשנת 1929 בן יחיד לאב, סגן-מנהל של חברת יבוא ואם עקרת הבית. כשפרצה המלחמה היה בן 10. כשהיה בן 12 הגרמנים נכנסו לקרואטיה. בגיל 12 וחצי היה נאלץ לראות כיצד אנשי האוסטאשה (Ustasha), הארגון הפשיסטי-הנאצי הקרואטי לקחו את אביו מדירתו. לברנקו היה מיד ברור שהוא לא יראה אותו שוב לעולם. התמונה הזאת אינה נמחקת ממחשבותיו. היא רודפת אחריו עד היום. האב נרצח במחנה הריכוז הקרואטי יאסנובאץ (Jasnovac).

בתחילת 1943 הוא נמלט אל הדודה שלו בליובליאנה שבסלובניה. בהתחלה הוא היה לבד אצל אישה, שתמורת כסף סיפרה שהוא הבן שלה. לאחר כמה חודשים הגיעה גם אמו. מליובליאנה המשיכו הלאה לאיטליה. באזור סונדריו (Sondrio) הם הוכנסו למחנה ריכוז. בספטמבר צעדו ברגל דרך טיראנו (Tirano), דרך ערים איטלקיות, לכפר הגבול השוויצרי קאמפוקולונו (Campocologno). "הגענו ברגע הנכון", אומר ברנקו וייס, באמצע ספטמבר כ-200 פליטים הורשו להיכנס לשוויץ.

הם הגיעו למחנה הפליטים Girenbad מעל ל Hinwil בקנטון ציריך. שמונה חודשים הם גרו במפעל טקסטיל ישן. אחר כך הופרדו הבן והאם. היא הגיעה ל Wallis, הוא לבית ילדים Speicher, איזור Ausserhoden, בו היו בעיקר ילדים צרפתיים ובלגים. ומשם נשלח ל Steckborn.

ברנקו רוצה להראות לי את המקום. מאוחר יותר אנחנו יושבים בטויוטה Steckborn חולפת על פנינו; הכנסייה, בית החרושת למכונות התפירה Bernina, ולמעלה על הגבעה עמד פעם ביתה של האם-האומנת. היא לימדה בבית הספר גלאריסג (Glarisegg) ורצתה לקחת מבית הילדים ילד צרפתי כדי ללמד אותו. אבל מולה התייצב ברנקו וייס, כי אב הבית בחר אותו למטרה זאת. בהתחלה המורה לא הייתה מרוצה מכך.

אנו נוסעים הלאה ל Glaisegg. בדרך הזו נהג לרכוב על אופניים כילד. לבית הספר הפרטי הוא הגיע כתלמיד חיצוני. ילדים של הורים מבוססים למדו כאן. הוא מוצא את דרכו בסביבה בקלות. כשהוא יוצא מהמכונת הוא מסתכל סביב: הרבה השתנה כאן. הוא עומד ליד הבאר. "כאן מסר המנהל את ההודעות החשובות". הוא היה תלמיד טוב, גם אצל האם-האומנת הקפדנית, שהייתה אשת תרבות לפתחה בפניו צוהר לעולם האמנות, המוזיקה והספרות.

על קירות ביתו שבציריך תלויות תמונות של ציירים ידועים, ארונות הספרים עמוסים בביוגרפיות. סופרות, אמניות, סופרים, מוזיקאים, פוליטיקאים, כמה אנשי מדע. אותו מעניינים אנשים, השקפות עולמם, מה שהם עשו.

הוא רוצה לדעת, ותמיד רצה לדעת: איך זה מתפקד. או למה זה לא מתפקד. את זה הוא דורש. זה מרגש אותו, לחפש פטרונות. הוא למד ב ETH כימיה, במסלול המהיר, אחרי שלוש וחצי שנים היה לכימאי מוסמך.

לאחר לימודיו בגימנסיה רצה וחייב היה לחזור לזגרב. אמו חזרה לשם אחרי המלחמה, "עץ ישן אי אפשר לשתול במקום חדש", אומר ברנקו וייס. אבל הוא נשאר בשווייץ כי יוגוסלביה נעשתה קומוניסטית. אמו נפטרה ב-1974, בגיל 75.

מולדת עבורו היא מקום שבו הוא מכיר את רוב האנשים והם אותו, ולכן עבורו זוהי ציריך, ואיתה גם שווייץ. תחילה היה זר. פליט מן המזרח – ועוד יהודי. שילוב לא כל כך מוצלח בזמנים ההם. ב-1961 קיבל אזרחות, אבל לעצמו הוא אמר: רק לא להתבלט.

על יהדותו אפשר לשאול אותו הכול, אבל יש תחושה צריך לנהוג בעדינות: הוא שייך למייסדים והתומכים של הארגון היהודי "דוד", שבסוף שנות התשעים העמיד לו למטרה להילחם באנטישמיות ובהשמצה. האופן שבו הוא מנהל את "דוד" מלמד על האיש. לעתים קרובות אגרסיבי, אפילו נמהר. אך לברנקו וייס זה לא מפריע. "אנחנו לא רוצים לטפסף את עצמנו במינון הומיאופתי, כמו שאחרים עושים".

כל הפולמוס של "דוד" נגד איסלמיזציה שנויה במחלוקת הביאה לתביעה נגד קיפוח עדתי. המבקר שלו, יהודי בעצמו, השווה יחסיו של ברנקו וייס ל"דוד" לאלו של כריסטוף בלוכר [מנהיג מפלגת העם השוויצרית, ימין קיצוני] והארגון Auns (ארגון שוויצרי ימני, התנגד נמרצות להצטרפות שווייץ לאיחוד האירופי).

מדוע מחזיק ברנקו וייס בעמדה פרו-ישראלית תקיפה? הוא מסביר זאת בעזרת סיפורו האישי, ובכך שבעניו הראייה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני היא חד-צדדית יותר מדי. "מותר לכנות שרון רוצח, אבל את ערפאת – לא?"

בכל פעם הוא מתערב מחדש. כשבקיץ 1998 סירב ה Stnderat להסיר את חסינותו של חבר Nationalrat נשיא הדמוקרטים השוויצרים רודולף קלר, לאחר שזה קרא לחרם על עסקים יהודים ואמריקאים. ברנקו וייס כינה זאת "אנטישמיות גלויה ברמה המדינית הגבוהה".

הוא מגיב בכעס כשהוא מזהה אנטישמיות במכתבי הקוראים בעיתונות. "מי שחווה את השואה אומר: לעולם לא עוד!" ידו מכה על השולחן, כאילו הוא רוצה להגיד: מספיק!

הוא מעדיף לספר על ברנקו וייס איש העסקים. לכן באה השאלה: איך הופך כימאי לאיש עסקים. הוא מחייך. זה בכלל לא היה בתוכניות. הוא רצה רק משרה טובה. למרות זאת היה לו מהר מאוד ברור, שכפליט מהמזרח רוצה הוא לבנות את עתידו שלו לבד ומהר ככל האפשר. "אני רוצה להיות עצמאי".

היו לו חזון וראייה למרחוק. "תמיד התחלתי מהשאלה: מה אפשרי, מה הצורך בשוק, מה יהיה בשימוש". הוא מדבר על "צרכים מוסתרים".

שנות ה-50 באירופה אופיינו בעליית הרמה הכלכלית. הרעב למצרכים חדשים היה בלתי נלאה. על ההישגים שלו הוא אף פעם לא מדבר בראיונות. את הישגיו החל להגשים כשייסד חברה משלו. למשל חברה למכשירי מדידה תעשייתיים. את הממון הדרוש לשם הקמת החברה, לו היו אז רק 4000 פרנקים, לווה מאנשים שהאמינו ברעיונות שלו.

או המשרד שלו: ב-1959 לקח הוא בציריך חברה קטנה, שלא הייתה שווה פרוטה. הוא פיתח אותה לעסק של מכשירים מדעים וחלקי בנייה של 429 עובדים, שהגיע להצלחות מרשימות בשווקים הבינלאומיים. "אני רק בונה מפוח", אומר ברנקו וייס, "וכל שצריך הוא להמשיך וללבות את האש".

וישנו הסיפור על כך פגישתו עם באדלף וולטר יאן, ראש חברת התרופות רוש (Roche). למען האמת הם רצו רק להכיר אותו ואת החברה שלו. אבל יאן התלהב כל כך מגיהול החברה, שהציע שרוש תרכוש 51 אחוזים מהחברה Kontron.

שוב זיהה ברנקו וייס הזדמנות ייחודית. הוא אמר לא לעסקה שהוצעה לו, והציע בתשובה שרוש תיקח 49 אחוזים מהעסק עם אפשרות לקבל את השליטה מאוחר יותר – וזה עבד. יאן אז אמר: מעכשיו, מר וייס, תהיה אדם עשיר ועצמאי".

על כסף ברנקו וייס אינו מדבר. כתב העת *Bilanz* מדרג אותו בין 300 השוויצרים העשירים ביותר, ומעריך את הונו ב-500 עד 600 מיליוני פרנקים.

כסף, הוא אומר, מציע אפשרויות, והוא לוקח אותן בשמחה. הוא היה מן הראשונים במדינה שעסק בהון סיכון. הוא התעניין בעסקי היי-טק אמריקאיים. האף הטוב שלו לא אכזב אותו, "בגלל שכל חיי אני עוסק בכך, יכולתי ועדיין אני יכול להבחין במגמות לתקופה ארוכה". הוא היה המממן של קרן הון סיכון שתמכה בעסקים צעירים בעלי תעוזה ויצירתיים. פעם אף יצר בשבילם את פרס ברנקו וייס. גם היום, למרות שהוא מתרחק מהתחום, הם שואלים אותו לדעתו. והוא כשהוא מעוניין, מזמין לשיחה.

בינתיים הוא משחרר קצת את העניבה. אנחנו יושבים על קפה. שוב מצלצל הפלאפון. המזכירה שלו, שמלווה אותו כבר 39 שנים, שואלת האם הוא עוד מתכוון להגיע למשרד היום? הוא מסתכל על שעון. כדאי שתלך הביתה ותסגור את הדלת.

בוודאי שנוחתות בקשות על שולחנו. 'מר וייס היקר' והטפסים לתשלום מצורפים. הוא יודע בדיוק איפה ומתי הוא רוצה לסייע.

ברנקו וייס. דוקטור כבוד של ETH, יושב ויושב בוועדות וקרנות, מממן משרה לעסקים באוניברסיטת לוזן, יסד קרן ללימודים יהודיים באוניברסיטת באזל. ועוד הרבה. תרומה של 23 מיליונים לקמפוס היי-טק Science-City. הוא רואה זאת כ"זכות-בכורה" וכ"חובתו", לתמוך כלכלית בחינוך ובתרבות.

בדרך חזרה לציריך הוא מספר, שפעם נשאל מה היא ההצלחה הכי גדולה שלו. הוא צוחק. "אמרתי: אני למדתי לחיות עם ברנקו וייס". עמו ועם סיפוריו.